

KUPEC, GORILLA, FELTALÁLÓ

Szabálytalan elgondolások a gazdaságfejlesztésről
(a high-tech hazai alkalmazásának lehetőségei)

Gazdasági irányváltás

Az elmúlt másfél évtizedben hazánk gazdasága – a hazai és a nemzetközi politikai változások nyomán – alapvetően átalakult. Ennek a változásnak és az új körülményeknek néhány jellegzetességéről mondjunk pár mondatot, a jövőnkéről való közös gondolkozásunk bevezetéseként.

Egy ránk kényszerített keleti kapcsolatrendszerből, a Varsói Szerződés és a KGST tagjából váltunk – a világpolitika alakulása szerint, a nemzetközi erőviszonyokat mérlegelve – a NATO és az Európai Unió (EU) tagjává. Ez a komoly politikai fordulat gazdaságunk alapvető átalakítását is igényelte. Erről az átalakulásról csak úgy mondhatunk (nyilván nem itt, hanem egy részletes elemzésben) józan ítéletet, ha figyelembe vesszük környezetünk mindenkori adottságait. Ezek közül most csak a balkáni háborúra utalnék, amelynek gazdaságunkat napjainkig befolyásoló hatásairól hajlamosak vagyunk elfelejtkezni (- a hajózás több éves leállása hozzájárult a MAHART tönkremeneteléhez, a tranzitszállítások elmaradása a MÁV eladósodásához stb.).

Külkereskedelmünk alakulása jelzi „külső” mozgásterünk módosulásának irányait. A vizsgált időszakban hazánk külkereskedelmében alapvető *földrajzi és áruszerkezeti változások* történtek. A korábbi „keleti” orientációt – a magyar gazdaság hagyományait követve – „nyugati” orientáció váltotta fel. Az EU-val folytatott kereskedelem dinamikája többszörösen meghaladta a teljes kereskedelem bővülési ütemét, így *az EU részaránya jelentősen megnőtt* a magyar külkereskedelemben. Ezek a tények jelzik (számos egyéb körülmény mellett) *a magyar gazdaság megújulási készségét és képességét* is.

A földrajzi megoszlás erős *koncentrációt* tükröz: Németország, Ausztria és Olaszország a három fő partner. Ez – megítélésem szerint – kevéssé szerencsés dolog, egészségesebb lenne a több irányú (de ugyanakkor számunkra kedvező struktúrájú) kapcsolatépítésre törekednünk. Itt érdemes figyelembe vennünk, hogy az EU teljes bruttó hazai termékének (GDP) meghatározó részét négy ország adja (Németország, Franciaország, Olaszország, Egyesült Királyság), tehát főleg a francia és a brit kapcsolat – számunkra hosszú távon is előnyös áruszerkezetű – erősítését kellene elérnünk.

Furcsa képet kapunk, ha az egyes tagállamokkal folytatott kereskedelem *egyenlegét* nézzük: csak néhány viszonylatban, főleg a magyar-német kereskedelemben volt aktívumunk. Olaszország például a teljes magyar kereskedelemben képviselt részarányát többszörösen meghaladó súllyal szerepel a teljes magyar kereskedelmi deficit kialakulásában. Ebből azért leszűrhető annyi tanulság, hogy nagyon tudatosan és a saját érdekeinket szem előtt tartva, messzemenően érvényesítve át kell gondolnunk az egyes EU-országokhoz fűződő gazdasági kapcsolatainkat és határozottan törekednünk kell ezen kapcsolatoknak a saját érdekeink szerinti módosítására és továbbfejlesztésére.

A vizsgált időszakban főleg a magyar export, de kisebb mértékben az import *áruszerkezete* is átalakult. Az *agrártermékek* részesedése az összes kivitelünkben számottevően csökkent. Ez nem feltétlenül üdvözlendő tendencia; a magyar agrártermékeknek – a tényleges kvalitásuknak megfelelő arányban és értékben – helyet kell szorítanunk az EU igen jól védett piacán. Ugyanakkor a *gépek* (gépek, járművek, elektronikai cikkek és számítástechnikai eszközök – az Egységes

Nemzetközi Kereskedelmi Termékjegyzék /Standard International Trade Classification, SITC/ SITC 7 árufőcsoport) részaránya az összes kivitelünk mintegy felére nőtt. A gépek árufőcsoport súlyának ilyen gyors és jelentős megnövekedése a nemzetközi munkamegosztásba való intenzív bekapcsolódásunkat jelzi. Ront az összképen, hogy a gépexportot főleg Németországra koncentrálódik. Ausztria, de különösen Olaszország az exportunkból való részesedésénél kisebb arányban vesz tőlünk gépipari termékeket. (Talán érdemes lenne emlékeztetnünk olasz barátainkat – és e reláció magyar felelőseit is -, hogy nem mindig volt ez így: Rómától kezdve több olasz nagyváros erőművét a Ganz-gyár szállította, építette; az első olasz villamos mozdonyokat Kandó Kálmán tervezte; az olasz vasút több ezer kilométeres szakaszát a Ganz-Kandó rendszerrel villamosították; az évtizedekig Olaszországban tanító és dolgozó Korach Mór találmányai is hozzájárultak az olasz kerámiaipar nemzetközi sikeréhez... Szóval nem kellene ma sem megragadniuk a marha és a bárány importjánál...)

Európai Unió tagóságunkra nem tekinthetünk csupán gazdasági szempontból. Ezért a gazdasági irányváltással kapcsolatos gondolatok mellett figyelembe kell vennünk az ország, a népesség állapotát jelző adatokat is. Ezek együttesen körvonalazzák jelenlegi helyzetünket és így realisabb kiinduló pontot képezhetnek a szélesebb összefüggéseket mérlegelő gazdaságfejlesztési törekvések megfogalmazásához. Vegyük számításba (például) azt is, hogy szűkebb-tágabb környezetünkhöz viszonyítva milyen nálunk

- a *csecsemőhalandóság*,
- az *oktatásban részesülők aránya* a megfelelő korú népességben,
- a *K+F ráfordítások* a GDP %-ában,
- a *születéskor várható élettartam*,
- a *munkabérek-jövedelmek alakulása* a különböző szakmákban,
- a *termékek és szolgáltatások ára*, illetve *az áraknak a jövedelmekhez viszonyított aránya*. (Stb.)

Aligha lehetünk az EU teljes jogú tagjai (a napi élet gyakorlata szerint) mindaddig, amíg az ország, a magyar munka teljesítményét leértékelik, amíg – az árak erős közeledése mellett – jövedelmeink tizedét ha eléri az EU-ban szokásos jövedelmeknek.

Mit csináljunk?

Ezt a kérdést több értelemben is fel lehet – és fel is kell – tennünk. Mi, egyénileg, mit csináljunk - és mit csináljon az ország, hogy mi, az állampolgárai, *jól érezzük* magunkat benne?

Először talán érdemes az egyéni oldalról néznünk a dolgokat és aztán, ezek tanulságait is figyelembe véve, jelezhetjük a teendők társadalmi vetületét.

Mit csináljunk, miből élünk, mi legyen belőlünk, mi legyen a gyerekeinkből? Ismétlődő kérdések, nagyon különböző válaszokkal. A válasz gyakorta csak egy vállrándítás, egy tanácstalanságot kifejező kézmozdulat.

Hadd kezdjem néhány (engem) irritáló, zavaró mindennapos jelenséggel: ruhaneműkkel (vagy bármi mással) teleaggatott üzletek ajtajában unatkozva álldogáló, cigarettázó fiatal lányok; pénzüintézetek, posták, áruházak termeiben naphosszat (abszolút feleslegesen) ténfergő, álldogáló, jobb sorsra érdemes fiatal emberek... (Gyerekek, visszeretek lesz és elhülyültök, kár értetek! Használjátok – értelmes dolgokra - azt a golyót, ami a nyakatokon van, azért kaptátok!...) Persze a gyümölcskereskedő naponta tonnákat emelgető emberének, vagy az ugyancsak

tonnákat emelgető áruházi pénztárosnőknek a helyzete sem jobb. Nem is szólva a fontos embereket, meg a gazdag senkiket őrző gorillákról. Szellemi erőkifejtést alig végző, kiszolgáltatott bér-rabszolgák legyünk vagy a *saját* értékünkkel tisztában lévő, *alkotó* személyiségek? A különféle divatáramlatoknak és egyéb manipulációknak mindig bedőlő, mindenre vevő, saját vélemény- és ítéletalkotásra képtelen figurák legyünk vagy öntudatos emberek, akik formálják a saját sorsukat, alakítják a környezetüket?

Tudom, hogy a választást behatárolják az egyéni adottságok, a munkalehetőségek, befolyásolják a családi és a környezeti viszonyok, a tömegkommunikáció sugallta kényszerképzetek, meg a napi valóságban tapasztalt életminták és így tovább.

A „Mit csináljunk?” kérdésre mégiscsak válaszolni kényszerülünk...

Jellemző mai világunkra, hogy mondjuk a rabló-ulti szellemi és morális színvonalán álló tőzsdézéssel lehet nagy pénzeket szerezni (meg elveszíteni). És a szerencsejátékokkal. Ez is mutatja, hogy a pénznek mennyi a valóság-tartalma, valóság-fedezete... A másik „arany-bánya” a kereskedés (a *bármilyen* áruval, szolgáltatással folytatott kereskedés). Számos jel és tapasztalat szerint azonban itt is inkább a nagy műgonddal, látványossággal üzőtt *kupeckedés* a lista-vezető: a szakmában tevékenykedők egy része a neki szállítókat és a tőle vásárlókat is kisebb-nagyobb mértékben tudatosan „átveri”. Ez a stílus és gyakorlat a vásárolzó kereskedőknél és a legnagyobb világcégeknél egyaránt érvényesül. (Itt említhető, hogy bár sokan önzetlenül és becsületesen dolgoznak, az orvosok és a gyógyszerészek egy része abban érdekelt, hogy a drágább gyógyszert, egyéb szolgáltatást adja. És nincs mindenkinben annyi emberi és szakmai tisztesség, hogy a beteg érdekeit tartsa elsődlegesnek.) Mindeközben a valóban *értéket termelő munka* – a mezőgazdaságtól az ipari termelésen át a szellemi alkotásokig – *leértékelődött*, gyakorta abszolút mértékben is, de más tevékenységekhez viszonyítva mindenképpen. (Vessük össze például egy milliárdos veszteséget felhalmozó bankár, vagy akár egy „mezei” biztosítási ügynök jövedelmét egy pedagógus, egy mérnök, egy gépgyári, ruhagyári munkás jövedelmével, a minimálbérrel vagy az átlagos nyugdíjjal...) A szakmák presztízse, elismertsége, megbecsültsége *nem tükrözi helyesen az egyes szakmák társadalmi fontosságát*, jövőt befolyásoló szerepét. Számolnunk kell azzal is, hogy az egyes foglalkozások eltérő *gondolkozásmódot* igényelnek, más-más *készségek* meglétét feltételezik, illetve eltérő készségek kifejlődését segítik elő. Mire van inkább szükségünk, mire van szüksége az országnak? Mi legyen belőlünk – kupec, gorilla, feltaláló?

Az ilyen kicsavart világban hová sorakozunk?

A helyzet még bonyolultabb, mert a saját sorsunkra vonatkozó kérdések sora még folytatható: mi legyen a céggel, ahol dolgozom, a faluval vagy várossal, ahol élek, az országgal (országokkal), ahová tartozom (kötődöm), meg persze a világgal? Azt mondod, hogy mindez mások gondja? Nagyon tévedsz! Mindennek *te* fizeted meg az árát: a te életedet, a te sorsodat *befolyásolja* (időnként egészen szélsőségesen) a munkahelyed, a lakóhelyed, az országod és a világ sorsának alakulása. Azt mondod, hogy nincs beleszólásod? Ha sok nincs is, valamennyi biztosan van – és annál több, minél inkább ambicionálsz, minél inkább akarsz, hogy legyen. Élned kell a beleszólás, az alakítás lehetőségeivel.

Miféle moralizálás ez itt, ahol az ipar, a high-tech jövőjéről, hazai perspektíváiról gondolkozunk? Szó sincs öncélú, fellengzős eszme-futtatásról. Látnunk kell, tudatosítanunk kell magunkban *ezt a kérdés-halmazt* ahhoz, hogy a gazdaságfejlesztési terveinkhez *merjünk* egy új, a hagyományostól eltérő megközelítést, *új utat* választani.

A világ gondját nem vehetjük (csak erőnkhez mérten vehetjük) a nyakunkba. De *házánk* gazdaságának fejlesztése – *a saját érdekeink* szerinti fejlesztése, a saját adottságainknak, igényeinknek, jövőbeli céljainknak megfelelő fejlesztése – a mi dolgunk. Ha így, eszerint megy előre az ország, az állampolgároknak is egyre könnyebb lesz a válaszadás a saját közvetlen sorsukat érintő kérdésekre.

Ember-centrikus, stratégiai megközelítésű ipar- és gazdaságfejlesztést!

Fejlesztési elgondolásaink megfogalmazásához válasszunk egy viszonylag szokatlan alaphelyzetet: *Induljunk ki saját magunkból!* Hiszen az ipar, a gazdaság minden ága akkor működik helyesen, ha alapvetően *az embert* szolgálja. Persze tudom, ez így eretnek gondolat – az aktuális papagájok szerint akkor jó, ha profitot termel. De azért tegyük meg – legalább egy gondolat-kísérlet erejéig – *elsődlegesnek az embert*. Mellesleg: ez sem zárja ki a profit lehetőségét...

Ha végigpergetjük az élet (egy fiktív élet) általános eseményeit, melléjük rendelhetjük azokat a technikai, gazdasági és egyéb tevékenységeket, szolgáltatásokat, amelyek hozzájuk kapcsolódnak, kapcsolhatók. És megjelölhetjük azokat az élet-tevékenységeket, amelyekkel *itthon, most* valamilyen különös probléma van, ahol fokozott *javításra van szükség*. Súlyozhatunk, hogy közülük melyek azok, amelyek *alapvetően és hosszabb távon* befolyásolják (rontják) az életünk minőségét, az élet-esélyeinket. *Az ezekhez kapcsolódó ipari, szolgáltatási stb. fejlesztések tehát hatványozottan gyümölcsözőek lehetnek, hiszen valamilyen társadalmi gond csökkentését is szolgálják.* Hozzá kell fűznünk: az ipari, technikai fejlesztések számos esetben csak valamilyen hatósági vagy egyéb intézkedés, adminisztratív beavatkozás mellett érvényesíthetjük a hatásukat! Ezeket minden konkrét esetben értelemszerűen végig kell gondolni és meg kell tenni a szükséges lépéseket.

Csak példaként, a vázolt gondolatmenet szemléltetésére, néhány élet-esemény és vonzatai:

Születés, valamint a születést megelőző időszakhoz kapcsolódó – az egészséges életet szolgáló – intézkedések, szabályozások, továbbá (ezekkel összhangban) a szükséges vizsgáló, ellenőrző stb. eszközök, műszerek, berendezések és eljárások. (Jelenleg a gyermekek hány százaléka sérül ebben az időszakban – nálunk és a fejlett országokban -; ha most eltekintünk az emberi tragédiáktól, mennyi ezeknek a sérüléseknek a teljes élet-ciklusra vonatkoztatott költségvonzata?)

A – különböző életkorú – *gyermek* neveléséhez, gondozásához, oktatásához, ápolásához stb. szükséges *eszközök és szolgáltatások*. Ez (és minden ehhez hasonló) *átfogó* kategória, nyilvánvalóan részletes bontást igényel, minden alcsoporthoz hozzárendelve a megfelelő technikai igényeket. Bár természetes, de azért érdemes itt megjegyeznünk, hogy számos eszköz és szolgáltatás – például képességfejlesztő eszköz, játék stb. - különböző élet-fázishoz egyaránt köthető, ennek megfelelően nagyobb a kereslete.

Az élet emberi minősége és ennek személyes, környezeti stb. feltételei – az ezeket biztosító, elősegítő eszközök, szolgáltatások, intézkedések stb. például az *infrastrukturális-kommunális ellátás* terén (víz-, csatorna-, úthálózat, szemétkézeltés, más vonatkozásban áramellátás – hálózatból vagy helyi forrásokból -, telefon és egyéb távközlési, távadatátviteli lehetőségek stb.).

Külön kiemelés érdemel *a víz, mint stratégiai cikk* figyelembe vétele és az ehhez a témához kapcsolódó tevékenységek

- víznyerés, -tisztítás, -szolgáltatás
- a vízminőség védelme
- a gyógyvizek védelme, célszerű hasznosítása (kirablásuk, szennyezésük, értelmetlen elfolytatásuk megakadályozása)

- takarékos és hatékony öntözési rendszerek bevezetése, elterjesztése

- a használt vizek ismételt hasznosítása stb.

A környezet védelme, az eddigieknél sokkal kiterjedtebben értelmezve a környezetet, beleértve mindazt, ami külső hatásként az életünket befolyásolja (zajszint, városkép stb.).

Az élet megőrzése, *a testi és szellemi egészség megőrzése*, ennek formái, eszközei (pl. sport stb.).

A betegség megelőzése, a szellemi és fizikai leépülés kiváltó okainak felismerése, a káros szenvedélyek elkerülésének eszköztára.

Betegség esetén *gyógyítás, ápolás, rehabilitáció*. STB.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy *azokat a gazdasági területeket* (ágazatokat, illetve ezeken belül tevékenységeket, folyamatokat, eszközöket, szolgáltatásokat) *érdemes elsősorban fejleszteni*, amelyek

- hosszabb távon nemzetközileg perspektivikusnak vélhetőek

- jelenleg is folyik itthon ilyen jellegű, jó színvonalú tevékenység, illetve valamilyen mértékben adottak vagy viszonylag gyorsan megteremthetőek ennek személyi (szakképzettség, felkészültség), tárgyi, szervezeti stb. feltételei

- a hazai gazdaságnak vannak ilyen jellegű hagyományai

- a gazdasági fejlesztés (mint valószínűsíthetően prosperáló tevékenység) mellett *egyéb* jellegű gondjaink – *emberi, társadalmi problémáink* – megoldását vagy csökkentését is segítik.

Célszerű, ha ezen feltételek közül minél több teljesül.

Ennek a gondolatmenetnek a végén emlékeztetni szeretnék a Millenáris Park „Álmok álmodói – világraszóló magyarok” című (2001-2002-ben látható) kiállításának pár tanulságára. Itt a néző közel ezer kiváló alkotóval és munkásságával szembesülhetett. Nagyon sokan voltak közülük, akik 25-30 éves korukban rukkoltak elő nemzetközileg jelentős találmányokkal és képesek voltak ezeket *sikerre vinni itthon* – mert megvolt az a hazai ipari háttér, amelyben alkothattak. A mai Bláthykat, Kandókat, Jendrassik Györgyöket, Tihanyi Kálmánokat nem külföldre kellene küldözgetni, hanem meg kellene teremteni (a sokszor tudatosan – és értelmetlenül – elpusztított gyáraink helyén) azokat a *magyar érdekelttségű* ipari-gazdasági szervezeteket, ahol kibontakoztathatják a tehetségüket, ahol a *hazai találmányok* az ország számára jelentős gazdasági hasznot hozó sorozatgyártmányú *termékek*ké válhatnak – tízezreknek teremtve munkahelyet!

Gyakorlati példák

Nézzük meg – az eddig felsoroltakon túlmenően - még néhány esetben, hogyan érvényesíthetők az előzőekben megfogalmazott általános elvek.

Egészségügy

Vegyük első példaként *az egészségügyet*, mint az ember *teljes élet-ciklusához* kapcsolódó, átfogó területet. Menjünk végig az előzőekben leírt feltételrendszeren!

A világ nagy, egyre nagyobb részén növekszik az átlagos életkor: a népesség öregszi. (Nálunk is.) Ugyanakkor – részben ebből is következően - a világ népességszáma egyre gyarapodik. Mindkét körülmény arra utal, hogy az egészségügy, mint szociális és mint gazdasági tevékenység is, felértékelődik, fontossága növekszik, tehát *perspektivikus* területnek minősíthető.

Hazánkban, a fejlett országhoz viszonyítva, nagy a csecsemőhalandóság, sokkal rövidebb a várható élettartam, több betegség-csoport kiemelt súllyal szerepel a halálokok között... és számos egyéb tényező miatt, az egészségügy területén megvalósított *technikai fejlesztések* komoly *egyéni és társadalmi gondok mérséklését* segíthetik. Természetesen attól függő mértékben, hogy ezek a fejlesztések milyen *konkrét területeken* valósulnak meg és milyen a hatókörük. Ennek megfelelően kell súlyoznunk, ha (például pénzügyi vagy egyéb okok miatt) választásra kényszerülünk.

Magyarországon az orvoslásnak, a közegészségügynek, az orvostechnikai eszközök fejlesztésének és gyártásának *nemzetközileg elismert, jó hagyományai* vannak. Ennek pusztán csak jelzéséül, megemlítek néhány nevet és eseményt (mivel sajnos aligha feltételezhető, hogy közismertek lennének, pedig rájuk, illetve ezekre a dolgokra nyugodtan büszkék lehetünk):

A védőoltások európai feltalálása az angol Edward Jenner nevéhez fűződik. Az 1790-es évek második felében dolgozta ki a feketehimlő elleni oltás módszerét. Ezt hazánkban rendkívül gyorsan átvették: az első himlő elleni oltásokat Bene Ferenc 1801. augusztus 27-én adta be Pesten.

A műtét előtti alapos kéztisztítás (fertőtlenítés) szükségességét Semmelweis Ignác ismerte fel az 1840-es évek végén és ekkor kezdte alkalmazni az általa kidolgozott eljárást, a klórmeszes oldattal történő kézmosást. A szülő anyák halandóságának így elért csökkenése miatt joggal nevezik őt „az anyák megmentőjé”-nek és tekintik az aszeptikus eljárások kezdeményezőjének. Szobrok emlékeztetnek rá, még a chicagói Medical Memorial Museum-ban is.

Preysz Móric pesti tanár, a bor kémiai vizsgálata kapcsán, Pasteurt megelőzően eljutott a hevítéssel végzett konzerválás feltalálásához. Erről 1861-ben a Természettudományi Társulat ülésén előadást tartott.

Hőgyes Endre professzor megszervezte a budapesti Pasteur Intézetet, amely 1890-ben nyitotta meg kapuit. Az intézetben állították elő a veszettség elleni oltóanyagot és itt adták az oltásokat is (az első 20 évben mintegy 40.000 ember kapott!). Hőgyes kidolgozta az oltóanyag előállításának egyszerűbb és pontosabb, ún. „higításos” módszerét (az addig alkalmazott melegítés helyett hígítással csökkentették a hatóanyag koncentrációját). Pasteur – meggyőződve az eljárás előnyeiről – maga javasolta annak bevezetését, így ez számos országban elterjedt.

A világon az elsők között bevezették Magyarországon az igen szigorú hatósági gyógyszerellenőrzést. Ez a működését 1927-ben megkezdő Országos Közegészségügyi Intézet egyik feladata volt.

Dallos József szemorvos kidolgozta a szem egyéni aszimmetriáját figyelembe vevő kontaktlencsét (1934); Györfly István szemorvos és Pálvölgyi János optikai csiszoló – a világon elsőként - törhetetlen műanyag kontaktlencsét készített (1939).

1938-ban Magyarországon – a világon elsőként, egy egész országra kiterjedően – kötelezően bevezették a diftéria elleni aktív védőoltást. 1953-ban, a világon az elsők között, nemzeti méretben, nálunk is bevezették a kötelező kombinált Di-Per-Te (diftéria, tetanusz, szarvarkórhágás elleni) védőoltást.

Ennyit a hagyományokról, ennyit – csak példaként - azokról a területekről, ahol a világ élvonalában voltunk.

És mostanában? Vonatkoztassunk el egy pillanatra a hazai egészségügy pillanatnyi általános állapotától és akkor mondhatunk aktuális példákat a közelmúltból

és a jelenből. Jó példákat és olyanokat is, amelyeken el kell gondolkoznunk, mert nem engedhetjük meg magunknak, hogy – bármilyen okból (ostobaság, hiúság, irigység, szakmai féltékenység, tehetetlenkedés stb.) – elszalasszuk, kihasználatlanul hagyjuk az előbbre jutás kezünkben lévő lehetőségeit.

Hol és hogyan jelentek-jellenek meg az ide sorolható szakterületeken született *hazai találmányok*, újdonságok a hazai egészségügyben, *a hazai orvoslás* napi gyakorlatában – és *a hazai gazdaságban* (gyártás, hazai és export értékesítés, valamint az ezekhez kapcsolódó szolgáltatások: betanítás, oktatás, szerviz)? Mennyivel javulna, javulhatna az egészségügyi szolgáltatásunk ezek (és a további kihasználatlan lehetőségek) segítségével és mennyi költséget takaríthatna meg?

Időskori ápolás

Ez egy speciális terület, amelynek az egészségügyön messze túlnyúló, számtalan vetülete van. A már korábban említett előregedési folyamat miatt fontossága egyre növekszik (előrejelzések szerint húsz éven belül a Föld északi féltékéjének a lakossága az előregedett kategóriába fog tartozni!). De saját gondjaink e téren a fejlettebb országokénál súlyosabbak. Mennyien fogjuk „gondozóházban”, korábbi munkásszállókból átalakított, sokágyas házgyári panel-szobákban tölteni utolsó heteinket vagy éveinket? Tudunk-e az ilyen embertelen, emberhez méltatlan körülmények helyett – legalább valamelyik, még viszonylag „önjáró” élet-szakaszukra – normálisabb viszonyokat teremteni, otthoni gondozást, ápolást biztosítani például az *egyedülállóak* számára (ide sorolva azokat is, akiknek a hozzátartozója nem tud nap közben vele lenni, mert dolgozik, tanul stb.)? Az egyedülállóak (és az előbbi értelemben vett relatív, időszakos egyedülállóak) egyre többen lesznek...

A kedvezőbb megoldásban rendkívül sokat segíthet – különféle síkon és eszközökkel – a *technika*. Csak néhány kiragadott példa:

- Komoly logisztikai feladat a lakásra kijáró ellátás szervezése, optimalizálása.
- Az otthoni gondozás feltétele lehet megfelelő távjelző, ellenőrző, riasztó rendszerek kiépítése, a folyamatos kapcsolattartás lehetőségének biztosítása.
- Különbféle beépített vagy személyre szerelt (hiánypótló vagy segítő) eszközök, illetve berendezési tárgyak stb., amelyek az önellátást (mozgást stb.) biztosítják.

Oktatás, művelődés, szórakozás

Az egészségügyhöz hasonlóan, *a teljes élet-szakaszunkat* végigkísérő „nem anyagi szolgáltatás”. *Jelenünket és jövőnket – egyénileg és társadalmilag is – alapvetően befolyásolja*, hogy egyrészt hogyan és milyen mértékben *részesülünk* ebből a szolgáltatásból, másrészt hazánk hogyan és milyen mértékben *járul hozzá* a nemzetközi „kínálathoz”. A high-tech szerepe és részvétele mind nagyobb ebben a szolgáltatásban.

A nemzetközi tendencia az, hogy a fiatalok egyre tovább tanulnak (egyre később lépnek munkába vagy kerülnek a munkanélküliségbe) és sokoldalúbb (vagy elmélyültebb) felkészültségük révén a siker nagyobb esélyével kezdhetik a pályájukat. Általánossá vált a felnőttkori tanulás. Az országok vetélkedőjében a műveltebb, tájékozottabb népességűek győznek. De ez még nem elég: azok győznek, akik

kötődnek egy közösséghez, akikben a tudás mellett van hazaszeretet! Mi vajon hová akarunk tartozni? Ha a győztesekhez, akkor tudásban és emberségben is gyarapodnunk kell!

Az e témakörhöz (is) sorolható számtalan technikai (technikai vonzatú) lehetőség közül itt csupán egyetlen dologra és ennek néhány vetületére utalnék, ez a *tartalom-ipar (content-providing)*. Ennek szerepe, befolyása rohamosan növekszik.

Mit fogyasztunk és mit termelünk?

Milyen a kínálat a mozikban, a video-filmek választékában, a tömegkommunikáció számunkra elérhető szolgáltatásaiban, az élő és a „konzerv” műsorokban stb.? És *mit veszünk igénybe* a kínálatból?... Nem kívánok minősíteni. De azt azért nyomatékosan meg kell kérdezni: *kiknek jó* ez a mostani hazai helyzet?

Az is nyilvánvaló, hogy *saját nemzeti kultúránk* megőrzésére és továbbadására *az oktatás* különböző szintjein, *a művelődés és a szórakozás* számtalan területén – a tömegkommunikációban is! - *az eddigieknél sokkal több* figyelmet, energiát, időt és pénzt kell fordítanunk. (Például derék szomszédaink magyar oktatást, ismeretszerzést gátló szorgos törekvéseit igyekeznünk kell ezúton is kompenzálni.) Vigyázó szemünket gyakorta vetjük Párizsra – a nemzeti kultúra védelme érdekében hozott kemény, határozott intézkedéseiket nyugodtan átvehetnénk! (Ha már annyi mindent átveszünk Amerikától és innen-onnan...)

A tartalom-ipar egyik területe a *CD-ROM előállítás*. A hazai termésből kiemelném és fontossága miatt előtérbe állítanám azt a két kategóriát, amely

- *elsősorban nekünk szól*, kulturális örökségünk színvonalas továbbadását szolgálja vagy önismeretünket segítő dokumentumokat közöl, illetve

- *nemzetközi bemutatkozásunkat* (vagy ezt is) *segíti*, felhívja a figyelmet igazi értékeinkre.

Közérzet – több tételben

Befejezésül utalnom kell néhány olyan körülményre – szakértelem, igényesség, illetve tisztaság, rend stb. -, amely *látszólag* nem tartozik a gazdaságfejlesztés témaköréhez. Beláthatjuk azonban, hogy a high-tech – ha nem egy szigeten lévő automatizált gyárról beszélünk, hanem a társadalom életébe ágyazódó alkalmazásairól van szó – vagy meg sem valósítható teljes mértékben vagy a használata *rendkívül rossz hatásokkal* történik bizonyos morális, etikai, gondolkozásmódbeli, kulturális, szervezési-szervezeti stb. feltételek hiányában. Különösen igaz ez, ha eleve a társadalmi, emberi problémák csökkentését akarjuk elérni a gazdasági fejlesztéssel. A környezeti hatás, az ezt is tükröző közérzet befolyásolja (segíti vagy hátráltatja) a fejlesztés eredményességét. Úgy is mondhatnám, hogy *a vandálok között a high-tech is vandál módra működik*. (Szemléltetik ezt napjaink furcsa háborúi.)

A közérzetünkre ható körülményekre említék néhány példát.

Temetkezés és környéke

- Budapest VII. kerületében, a Dohány utca és az Alsóerdősor utca sarkán, egy vezetékartó oszlopon volt egy jó méretű tábla, amely hírül adta, hogy hol lehet éjjel-nappal igénybe venni temetkezési szolgáltatást. Ilyesmire időnként szükségünk lehet, tehát akár helyeselhetnénk is ezt a hirdetést. Azonban az utca túlsó oldalán van az alsóerdősor utcai kórház, így ennek egyes ablakaiból pontosan erre a táblára lehetett kilátni... Ez tehát embertelen, ízléstelen helyzet volt. A táblát már

levették – most csak a sarokházban működő temetkezési üzlet szemlélhető... A beteg emberek emberi méltóságának a megőrzése aligha mellékes feladat – *valamennyiünket* érint ez a dolog.

- Helyszín az egyik temetőnk: gyönyörűen felújított temetőiroda, rendben tartott kis előkerttel, gyönyörűen felújított ravatalozó (már amennyire egy ravatalozó gyönyörű lehet), a koporsó is gyönyörű (már amennyire egy koporsó gyönyörű lehet). Sajnos azonban (a szertartás után) a koporsó fedelét leszorító két csavar egyikét nem lehet becsavarni. Hosszas kínlódással, a harmadik ravatalozói dolgozó tudja – valahová – begyötörni. Beszélgesünk a high-tech-ről?

- Közjáték a virágüzletben: a csokorhoz tett egyik zöld ág elég megviselt volt. Igaza van, mondta a virágos, nyilván megnyomódott, mire *Hollandiából* ideért (oda meg ki tudja honnan vitték). Kénytelen voltam megkérdezni, *normálisak vagyunk-e*, hogy még ilyesmit is importálunk? Szakszerűnek tűnő, bár kissé zavaros, mérsékeltlen meggyőző válaszokat kaptam a specializációról... És megtudtam, hogy valamelyik hazai kertészünk már a nemzetközi élvonalban van a liliom-témában. (Valami rémlik nekem, hogy a szentesiek, meg a Sasadban dolgozók, meg többen mások, már 20-30 éve is csináltak egyet-mást...) És megtudtam, hogy az alga alapú bioplazma növénytápot nálunk találták fel, de nem nagyon tudunk vele mit kezdeni, megvették a svédek és most ők árasztják el vele a fél világot. De azért még mi is küszködünk vele...

Külföldiek

A külföldiek itt élése, befogadása és a menekült-ügy nem csupán emberi jogi, humanitárius kérdés, hanem számos *súlyos társadalmi-gazdasági következményt* hordozó probléma, feszültségek forrása. Ezt tudva és mérlegelve, még a leggazdagabb országok is kvótákat határoznak meg, szigorú feltételeket szabnak, korlátozzák a beáramlást. Ez nem tekinthető rasszizmusnak. Minden országnak joga és kötelessége az önvédelem, saját állampolgárainak minden vonatkozású védelme. Számunkra is létfontosságú e témakör ilyen értelmű, átgondolt kezelése; Magyarország sem lehet „átjáróház”.

Tudnunk kell (folyamatosan, aktuális adatok alapján), hogy a nálunk lévő külföldiek

- mennyien vannak (nyilvánvalóan különféle szempontok szerinti csoportosításban is szükséges ezt ismernünk),

- hogyan kerültek ide

- miből élnek, mivel foglalkoznak

- mennyi adót fizetnek

- *tevékenységük hasznos-e az ország szellemi-anyagi felemelkedése szempontjából*

- ennek függvényében mik a velük kapcsolatos teendők STB.

Itt nyilvánvalóan rendkívül szélsőséges esetek vannak – de azért át kell tekintenünk a dolgokat. Józanul mérlegelnünk kell a ma szükséges hivatalos lépéseket, ezek (vagy ezek elmaradásának) holnapi következményeit.

A problémák sokféleségének jelzésére két példát: Eléggé zavaros mondjuk egy piaci árus esete, ennek társadalmi hatása... Például az itt élő kínai kolónia révén rengeteg adóbevétel képződik és gyümölcsöző, számunkra hosszú távon is hasznos ipari-kereskedelmi együttműködések alakulnak ki a két ország között vagy csupán féllegális gazdasági behatolás folyik tisztázatlan módokon? De furcsa reakciókat vált ki az az - általánosnak tekinthető – helyzet is, amikor egy vegyes vagy külföldi tulajdonú vállalatnál a külföldről delegált szakértő többszörösét keresi, mint a vele legalábbis egyenrangú, egyenlő felkészültségű (és legalább annyi, de általában több munkát végző) magyar kollégája... (Nem emlékszem arra, hogy bárki bármikor hangosan tiltakozott volna e nyilvánvaló - és köztudott – diszkrimináció ellen.)

A menekült-ügyhöz néhány gondolatot hozzá kell fűznünk. A menekültek egy része (gazdasági „menekült”) a jobb, könnyebb élet reményében kel útra – ez a részéről akár természetesnek is tekinthető. Ugyanakkor nem biztos, hogy elvárható az elég nehéz helyzetben lévő magyar társadalomtól (a társadalom nehéz helyzetben lévő rétegeitől), hogy – kényszerűen - átvállalja mások gondjainak egy részét. Nemzetközi vonatkozásban a menekült-ügy sok esetben *pótcselekvés*: a politikusok, a világ vezető hatalmai képtelenek (esetenként nem merik vagy nem akarják) megváltoztatni azokat a körülményeket, megakadályozni azokat a politikai-gazdasági eseményeket, amelyek a menekült-áradatokat kiváltják. (Ezek a körülmények és események általában a vezető politikusok áldásosnak aligha mondható működésének az eredményei.) Aztán az okok helyett a következményeket próbálják kezelni. Azt is mérlegelni kell, hogy a menekültek befogadásával általában éppen az aktuális fiók-Hitlerék szándékait valósítják meg, hiszen ők „tisztá” helyzeteket akarnak teremteni és ezt zavarná, ha a menekültek hazatérnének.

Ezt a gondolatsort befejezve meg kell jegyeznem, hogy mind a szomszédos országokban, mind a másutt élő *magyarok* esetében nyilvánvalóan más jellegű megközelítést kell alkalmaznunk: ők nem külföldiek, hanem *a testvéreink!* Ennek megfelelő – természetszerű - jogosultságokkal rendelkeznek.

Környezeti hatások

Ha az ember végigsétál az utcán (vagy dolgozik a munkahelyén), akár akarja, akár nem, szükségszerűen különféle *környezeti hatások* érik. *A szagok, a hangok, a látvány*, mind-mind befolyásolja a közérzetét, a hangulatát és ennek révén is a munkakedvét, *a teljesítményét – és az egész életét!* Maradjunk csak az utcánál.

Az ilyen meghatározó jellegű tényezők közé tartozik *a tisztaság és a rend* (vagy ezek hiánya). Kutya melléktermékekkel dekorált, macskapisi szagú utcák, ösidők óta szeméttel telidobált ajtó- és ablakmélyedések, a bomlás állapotában lévő kocsi-roncsok, évtizedekkel korábbi háborús sérülésekkel szabdalt, por- és kosz-réteggel borított homlokzatú házak, homályos és áporodott szagú kapualjak... Az úttestbe sohasem illeszkedő csatornafedelelek, a felújítást követő évben már tönkrement utak, kötetnyi hibalistával átadott új házak, lakások... Milyen torzulásokat, elnyomorodásokat okoz, ha évtizedekig *ez* determinálja az életedet? Vagy mennyi többlet-energiát, küzdelmet igényel az, hogy elkerüld te is a leépülést... Milyen nivótlan-ságot, *igénytelenséget* erőszakol rád ez a környezet? És mit várna el a high-tech világa?

A járdák szélén naphosszat ott állnak a műanyag szemétygyűjtő tartályok, a „kukák”. A kukák hovátartozását a rájuk pingált otromba *betű-szörnyek* jelzik. Thaiföldön, Bangkokban pontosan ilyen műanyag kukák vannak (azt, hogy a globalizációnak ilyen és hasonló mértéke, formája jó-e vagy sem, most ne firtassuk), de ott a kukákon *sablonnal festett, egységes* feliratok láthatók. *Ott* valakinek volt elég esze, esztétikai érzéke...

Ha valaki megnézi Budapesten (vagy akár Kecskeméten) az *új utcanév táblákat*, ezek arányait, a feliratok elhelyezését stb., az mélyen elgondolkozhat néhány dologról.

A kukákat, az utcanév táblákat (és az utcakép számos más elemét) nagy tömegek hosszú időn keresztül állandóan látják, ezeknek tehát *közízlés formáló* hatásuk van. Az említett szerencsétlen megoldások azt sugallják: így is lehet, így is jó, vagyis az izléstelenséget sulykolják az emberekbe, izlésromboló hatásúak. (A különböző közművek leszerelt záró fedelei, megcsonkított fém-részei nem az esztétika, hanem a közterület fenntartás és a büntető törvénykezés fogalom- és érdekkörébe tartoznak, legalábbis oda kellene, hogy tartozzanak...) Ezek a jelenségek különösen szomorúak egy olyan városban, mint például Budapest, ahol a városszépítésnek majd két évszázados hagyománya van (hasonlóan több más, magára adó, önmagát megbecsülő településünkhöz).

Nálunk az utóbbi években jelentek meg és borítottak el mindent a *falfirkák*, mint a büntetlen szabados-ság, a mások érzelmeit, munkáját semmibe vevő *sunyi arcátlanság* megnyilvánulásai. Látható, hogy a városvezetés - akárcsak más vandál cselekmények esetében – e téren is képtelen megfékezni a rombolást.

Az én házam az én váram?

Úgy tűnik, hogy jelenleg egy ingatlan tulajdonosa azt csinál a tulajdonával, amit akar. Ez azonban, számos okból, sürgősen módosítandó álláspont. Az ingatlanok nem lebegnek légüres térben: állapotuk, használatuk befolyásolja a környezet állapotát és a környezetükben lakók életét. Ezért az ott élőknek – és az őket képviselő hivatalos és civil szervezeteknek – joguk, sőt kötelességük beleszólni, beleavatkozni abba, hogy mi történik egy adott ingatlannal vagy ingatlanon. Lássunk példákat.

Egy vendéglátó hely, a maga vendéggörével (esetleg üzerek, prostituáltak, kábítószók), életvitelével (utcára település, zajszint stb.) alapvetően beleszól a környék mindennapi életébe, közbiztonságába.

Egy új építmény – a környezetbe (zöld terület, környező épületek) illeszkedésével vagy ennek hiányával, a külső megjelenésével, tömeghatásával stb. - befolyásolja az adott környék arculatát, életvitelét, forgalmi terhelését, nyugalma stb.

A hónapokig, évekig bezárt épületek és üzletek rombolják a városképet, a lezülleszt (slummosodást) alapozzák meg, segítik elő. (Nézzük meg Budapesten például a Rákóczi utat: egyre nivótlanabb üzletek települnek oda.) Rontják a környéken lakók életkörülményeit, közérzetét. A közelükben lévő ingatlanok értékcsökkenésével másoknak kifejezetten kárt okoznak. A láthatóan

elhanyagolt, pusztuló épületek, plakátokkal, hirdetésekkel beragasztott ablakú üzletek látványa elriasztó, a hozzánk látogatókban a város megítélését rontja és így valamennyiünk számára kedvezőtlen hatású. Épp ezért (méltányos türelmi idő után) *szigorúan bírságotlani kellene* a bezárt vagy az engedélyezett rendeltetésétől eltérően működtetett üzletek, épületek tulajdonosait. Valamennyi idő után akár kisajátítási kényszer is alkalmazható lenne.

Meg kellene - kellett volna - őrizni (esetleg helyre kellene állítani) a városkép jellegzetes, hagyományos elemeit. Például az Oktogon, a Blaha Lujza tér egyes üzleteit. Esetleg szabályozni kellene, hogy a város fő útvonalain *milyen tevékenységet folytató és milyen színvonalú* üzletek lehetnek, illetve *nem* lehetnek. (Ha van ilyen szabályozás, akkor az nem működik.) Aligha bízható ez a piac önmozgására – a spekulánsokat nem a város és a városlakók szeretete fűti. Képviselnünk és védnünk kellene közösségi érdekeinket!

Felidézve az elmondottakat és mindent összevetve: nem reménytelen a helyzetünk. Teli vagyunk alkotó energiával – amint ezt számtalan példa bizonyítja. Most már csak azt kellene elérnünk, hogy az ország mindenkori politikai és gazdasági vezetői teljesítsék a kötelességüket: a szükséges feltételek megteremtésével tegyék lehetővé, hogy ezek az energiák *ittthon kibontakozhassanak, itthon gazdasági hasznot hozhassanak!* Ha sikerül ezt – az egyébként természetes – állapotot elérnünk, akkor (magunk között szólva) ez lesz a legnagyobb találmányunk.

2005.

Sipka László